

Poverenictvo školstva a iné inštitúcie. Na tomto poli vykonal súdruh Felber záslužnú prácu, ktorá bola často taká namáhavá, že doplácala na ňu vlastným zdravím.

Osobná skromnosť a Filozofickosť robí zo súdruha Felbera obľúbeného spolupracovníka v kolektíve pracovníkov Filozofického ústavu SAV. Do ďalšieho života prajeme mu veľa zdravia a pracovných úspechov.

Redakcia

PRACOVNÁ FILOZOFICKÁ KONFERENCIA V MALESICIACH

Pod záštitou Ministerstva školstva konala sa v Malesiciach pri Plzni v dňoch 15.—21. augusta 1955 pracovná konferencia českých i slovenských učiteľov dialektického a historického materializmu. Program konferencie bol venovaný vybraným gnozeologickým otázkam a vyplnili ho pracovníci Katedry dialektického a historického materializmu na Karlovej univerzite v Prahe. Konferenciu otvoril zástupca ministra školstva inž. dr. J. Trnka krátkym prejavom. Po ňom vyložil doc. L. Tondl ideologickú pozíciu konferencie. Konferencia je vedeckou konferenciou, jej účastníci majú teda úplnú slobodu v obhajovaní vedeckej pravdy i prípadného omylu. Ideologickú silu alebo slabosť vedeckých prác a názorov si dnes nemôžeme dovoliť posudzovať podľa autorovho autoritatívneho citovania klasikov, podľa autoritatívneho ciachovania, ale podľa vecnej argumentácie a doloženej kritiky. Vedeckú prácu a názory hodnotíme podľa skutočne tvorivého prístupu k materiálu.

Boli prednesené tézy na štyri hlavné témy (témy boli dorozslané účastníkom konferencie vopred): 1. O úlohe jazyka v procese poznania (E. Příhodová), 2. Logické prostriedky (Problém generalizácie vo vede) (M. Kusý); 3. Predmet teórie poznania (L. Tondl); 4. Predmet historického materializmu (J. Cvekl). Okrem toho boli prediskutované Úloha a problémy výchovnej práce katedrií spoločenských vied (H. Hamplová). Mimo programu bola improvizovaná diskusia na tému Gnozeologické otázky umeleckého poznania (T. Strauss).

Uvedieme stručne niektoré tézy z prednesených referátov a z diskusií k nim rozvinutých.

E. Příhodová v referáte O úlohe jazyka v procese poznania nadhodila rad pálčivých metodologických otázok syntaxe a sémantiky, ktoré sa vynorili v súvislosti so Stalinovým zásahom do jazykovedy. Diskusia sa dotkla hlavne dvoch tém: 1. Slovo je znakom pojmu a nie je s ním totožné. (Pojem znaku však nemožno pochopiť mimo rámca príslušného symbolického aparátu). Význam slova a forma slova tvoria jednotu, ale nie sú totožné. Pojem je definovaný ako priesečník súdov, ktoré o ňom vypovedajú. Pojem je teda v rovine myslenia a nie pocitov alebo asociácií. 2. V súvislosti s pojmom znaku nadhodili pracovníci dialektického materializmu z lekárskej fakulty otázku, ako ozrejmiť Helmholtzov idealizmus v otázke pocitov ako znakov, symbolov, keď Helmholtz zaujímal v tomto bode kauzálne stanovisko. Táto otázka dobre ukázala, že princípy dialektického materializmu možno ozrejmovvať — nieže rozpracovávať — iba na základe veľmi bohatých a dôkladných špeciálnovedných znalostí.

M. Kusý sa vo svojej práci Logické prostriedky zaoberal „tou činnosťou ľudského myslenia, ktorá prebieha pri tvorení a vývoji pojmov“ (analýzou a syntézou, abstrakciou a generalizáciou). Dobre zamerajúc svoje argumenty proti klasickému asociacionizmu prichádza k záveru, že „o akomkoľvek pojme môžeme hovoriť až tam, kde sa hranice zmyslového prekračujú, čo znamená, že podstatou pojmu nie je slovné označenie zmyslových dát, ale poznanie všeobecného, zákonitého, ktoré sa v zmyslovo danom prejavuje, alebo je ukryté za ním“. Veľku správne poukazuje na zložitú pojmotvorného procesu a dokazuje, že formálna logika vznik a vývin pojmov deklaratívne uznáva, v skutočnosti však iba ako predstupeň klasifikácie (per genus proximum et differentiam specificam). Naproti tomu v dialektickej logike pojmotvorný proces tvorí vnútro systémovú zložku. Na druhej strane mohol by zväzdať k simplifikácii pojmotvorného procesu poukaz — inak podnetný — na princípy špecifických zmyslových energií ako na fyziologický predstupeň abstrakcie. Nazdávame sa, že práce v oblasti logiky (teórie poznania) (ktoré sa opierajú na podobne simplifikované systémy psychologické) všeobecne by získali, ak by priestor a čas (pohyb) netraktovali iba ako osobitný predmet vnímania (alebo dokonca pocitov), ale ako neoddeliteľné lešenie.

vnútornú kostru každého pojmu (súdu). Vypovedať o existencii, vzťahu, súvislosti akejkolvek stránky, vlastnosti reality nemožno mimo priestoru a času. Až potom by sa zjavne ukázala neudržateľnosť senzualizmu a mechanistického asocianizmu tak v psychológii ako aj v gnozeológii. Súčasne však treba rozlíšiť jednotlivé typy asocianizmu; ako materialisti nie sme a nemôžeme byť odporcami každého asocianizmu.

Diskusia k referátu sa rozvinula o pojme substancie ako nemenného nositeľa vlastností (o pojme hmoty, o predmete ontológie). Výsledkom diskusie, ktorá mala vysokú teoretickú úroveň, bolo odmietnutie pojmu substancie v uvedenom zmysle ako pojmu nevedeckého. V súvislosti s tým bola potvrdená téza, v referáte dobre rozvinutá, že hmota nie je niečo okrem, nad, mimo štruktúry hmotných vlastností. Ontológia, pokiaľ chápe predmet živého procesu poznania a pokiaľ pokladá výsledky analýzy predmetu za konečné (v skutočnosti sú vždy len dočasné), nemôže byť disciplínou vedeckou.

Doc. L. Tondl v úvode k tézom o predmete teórie poznania hovoril o niektorých otázkach boja proti buržoáznej filozofii. Predovšetkým je nutné skončovať s izoláciou vedeckej práce od súčasnej buržoáznej tvorby. Podľa Leninovho postupu, ktorý majstrovsky uplatnil v *Materializme a empiriokriticizme*, treba využiť boj v tábore buržoáznej filozofie a ostro treba odmietnuť apriórny nihilistický postoj ku všetkej buržoáznej tvorbe. Časť tejto tvorby treba kriticky prehodnocovať a nie povrchne znehodnocovať zosmiešňovaním nepodstatných a zrejmých omylov. Bojovať treba nie proti bezvýznamným otvoreným ideológom, „lokajom“ buržoázie, ale proti jej vedúcim predstaviteľom. Prvým predpokladom pre to je, aby sa umožnilo každým spôsobom oboznámenie sa s ich tvorbou, pričom osobitne sa treba domáhať, aby vedecké pracoviská mali zabezpečený prístup k literatúre a aby aj knižnice vysokých škôl boli pokladané za knižnice vedecké.

V referáte O predmete teórie poznania doc. L. Tondl opierajúc sa o leninský odkaz vo *Filozofických zošitoch*, kde Lenin načrtáva program vypracovania vedeckej teórie poznania, poukazuje na to, že tento odkaz nebol doteraz splnený. Na pojme poznania ukazuje, že teória poznania sa doteraz chápala zväčša príliš široko — ako teória „odrazu“ alebo teória vedomia. V skutočnosti teória poznania je zovšeobecnenou históriou poznania. Ak má byť vytvorená vedecká teória poznania, je nutné skúmať nie abstrakciu „gnozeologického subjektu“ a jeho potencie a predpoklady, ale skutočný historický proces poznania, jeho vznik a vývoj. Poznanie je spoločenskou činnosťou človeka, ktorá môže byť viazaná na rozličné formy spoločenského vedomia. Nie je preto logicky korektné hovoriť, že veda a umenie sú formami poznania. Veda a umenie sú formami spoločenského vedomia, pričom tieto formy môžu viac alebo menej slúžiť k vyjadrovaniu výsledkov poznávacej činnosti človeka.

Zivá diskusia vyvolala osobitný výklad teórie odrazu (L. Tondl) a improvizáciu O gnozeologických otázkach umeleckého poznania (T. Strauss). Ukázala sa pritom nutnosť venovať zo strany filozofie základným pojmom estetiky zvýšenú pozornosť. Nedostatočne sa hovorilo o pojme subjektívneho v procese poznávacej činnosti. Subjekt, subjektívnosť v procese poznávacej činnosti tvorí druhý protipól v leninskom programe výstavby vedeckej gnozeológie; oproti dejinám vied, oproti dejinám poznania stavia Lenin psychológiu a fyziológiu zmyslových orgánov. Diskusia obišla tiež závažný podnet tézy, že „aj najelementárnejšou zmyslovou činnosťou sa získava vedenie. Práve z potrieb vyjadrovať, zdeľovať a zovšeobecňovať toto vedenie, získavané a rozširované v procese praktickej činnosti, vznikajú vyššie a zložitejšie formy ľudského poznania, ktoré predpokladajú slovný fond a logiku myslenia“. Bolo by, pravda, potrebné bližšie vymedziť pojem tejto elementárnej zmyslovej činnosti.

Doc. J. Cvekl v referáte O predmete historického materializmu konfrontoval na príklade západonemeckej sociológie, súčasný stav buržoáznej sociológie, ktorá sa „aj naďalej nachádza v kríze“, s marxistickou vedou o spoločnosti, ktorá ustavične prehľbuje a spresňuje tak svoj predmet, ako aj svoj pomer k iným oblastiam a praxi. Napriek tomu, pravda, jestvuje v otázke predmetu a metód historického materializmu celý rad teoretických problémov, napr. ako ďaleko, do akého stupňa konkrétnosti môžu a musia zasahovať práce z historického materializmu, otázka aktívneho vedúceho ideového činiteľa voči politike strany a štátnych orgánov, pomer základných teoretických disciplín historického materializmu k odborom aplikovaným (k učeniu vedeckého socializmu a k náuke o stratégii a taktike strany). Diskusia nadhodila celý rad ďalších otázok, ktoré sa nemohli riešiť na takom úzkom fóre, ako je filozofická

konferencia, napr. otázka tajaých materiálov, štatistik, otázka, ktorá spoločenská veda má robiť špeciálny, terénny výskum, ak má byť historický materializmus len filozofickou vedou, otázka aktívnej účasti vedeckých pracovníkov v historickom materializme na spoločenskom dianí.

Celkove treba hodnotiť päťdňové diskutovanie učiteľov dialektického a historického materializmu kladne. Konferencia ukázala, že spôsob slobodnej výmeny názorov je jedine možným spôsobom tvorivého osvojenia si materialistickej dialektiky. Prednesené referáty a diskusie, ktoré sa k nim za predsedníctva doc. L. Tondla rozvíjali, ukázali, že väčšina mladých vedeckých pracovníkov vie tvorivo, nedogmaticky pristupovať k problémom, snaží sa ísť k materiálu z prvej ruky, prosto vie používať dialektiku zvnútra a nie zvonku. Konferencia nadhodila celý rad problémov, ktoré neboli v diskusiách dostatočne rozvinuté. Nebolo však ani úlohou a poslaním konferencie, aby riešila, ale aby podnecovala k tvorivej vedeckej práci a umožnila učiteľom dialektického a historického materializmu vymeniť si skúsenosti, úspechy a ťažkosti získané na rozličných pracoviskách. Nemožno podceňiť ani fakt, že práve v priebehu slobodnej výmeny názorov mali niektorí súdruhovia možnosť zbaviť sa určitých omylov a získať celý rad nových podnetov pre svoj odborný a ideologický rast.

B. Valehrach